

Zárószó

Alapvető emberi és alkotmányos jogunk az anyanyelvi oktatás. Egy jogállamban ezt nem szabad megkérdőjelezni. Szlovákia, a hajdani Csehszlovákiához hasonlóan, mindent megtesz azért, hogy a szlovákiai magyar nemzetrészt anyanyelvi oktatását szétverje. Tette és teszi ezt főleg adminisztratív intézkedésekkel, rendeletekkel, törvényekkel a demokrácia, a segíteni akarás, a sorsunkért való aggodalom hamis és cinikus kisebbségpolitikájának leple alatt. A bársonyos forradalom utáni ötödik esztendőben a folyamat felgyorsulása arra enged következtetni, hogy a szlovák nemzetállameszme megvalósítása érdekében a hatalom döntésre szeretné vinni a kisebbségi oktatás ügyét is.

Oktatásügyünk és iskolahálózatunk jelenlegi állapota sok kívánnivalót hagy maga után. Az államnak nagyobb teret, több lehetőséget kellene teremtenie anyanyelvi művelődésünk, valóságos igényeink megvalósításához – elsősorban azért, hogy a szakközépiskolák terén ne kelljen 37 százalék magyar fiatalnak és 53 százaléknyi szakmunkásképzősnek szlovák osztályban tanulnia, valamint azért, hogy adasson meg végre a magyar fiataloknak, hogy nemzeti megmaradásunk érdekében a számunkra legfontosabb felsőoktatási szakokon magyarul tanulhassanak. A hatalom tegye félre az alternatív oktatással kapcsolatos elképzeléseit, mert erre itt nincs és nem is lesz igény.

Nekünk, itt élő magyaroknak pedig önismeretből, önbecsülésből, hitből és reményből kell bizonyítanunk. Élnünk kell a lehetőségekkel, nem szabad megengednünk, hogy óvodásaink és alapiskolásaink több mint 20 százaléka ne magyar oktatási intézménybe járjon. Vizsgáljuk meg lelkiismeretünket, s cselekedeteinkkel igazoljuk Arany gondolatát: „Nekem áldott az a bölcső, mely magyarrá ringatott”. Hiszen tudjuk: „Jövünk oda van letéve az iskola falai közé”.

A magyar tannyelvű iskolahálózat Kárpátalján

FEDINEC CSILLA

1. Iskolahálózat

Kárpátalján az 1945/46-os tanévben 82 elemi iskola (7137 tanulóval) és 16 hétéosztályos iskola (4671) működött magyar nyelven.

Az 1951/52-es tanévben 36 elemi és 60 hétéosztályos magyar tannyelvű iskola volt. A minisztérium a köztársaság néhány más nemzetiségi iskolájával együtt Kárpátaljáról az aknaszlatinai és a beregszászi román illetve magyar tannyelvű iskolákat számoltatta be az ott folyó oktató-nevelő munkáról, és ezek után megállapította: „A fennálló iskolahálózat teljes egészében biztosítja a nem ukrán és nem orosz nemzetiségű gyerekek általános hétéosztályos anyanyelvi iskoláztatását.”

A tízosztályos iskolarendszer bővítése keretében Kárpátalján az 1953/54-es tanévben nyíltak az első nemzetiségi középiskolák: négy magyar és egy moldován tannyelvű. A 4 magyar középiskola (a 35 elemi és az 59 hétéosztályoson kívül) a mezővári, a nagybereg, a mezőkaszonyi (beregszászi járás) és a nagydobronyi (ungvári járás). A legtöbb magyar tannyelvű elemi (14) és hétéosztályos iskola is (24) a beregszászi járásban volt. A terület egyetlen magyar nyelven megjelenő lapja, a Kárpáti Igaz Szó csak szeptember 22-én, és mindössze pár sorban annyit közölt, hogy Váriban megnyílt a magyar tannyelvű középiskola 509 tanulóval és 24 oktatóval.

Az 1954/55-ös tanévben 35 elemi, 54 hétéosztályos iskola és 9 középiskola volt magyar tannyelvű. Az újabb öt magyar középiskola a következő: a beregszászi 4. számú, a bátyui (beregszászi

járás), a nagyszőlősi 3. számú, a péterfalvai (nagyszőlősi járás) és az ungvári 10. számú középiskola. Az 1955/56-os tanévben a magyar középiskolák száma kettővel gyarapodott: a munkácsi 3. számúval és a técsőivel. 1957-ben nyílt meg a szürtei (ungvári járás), 1958-ban a viski (huszti járás), 1960-ban a csapi 2. számú (ungvári járás) és 1966-ban a beregszászi 3. számú középiskola.

A középiskolák közül 1963-ban a beregszászi 4. sz. Kossuth Lajos nevét vette fel, a csapi 2. sz. Ivan Frankoét, az ungvári 10. sz. Zalka Mátéét. (Az ungvári 10. sz. középiskola jelenleg Dayka Gábornak, a neves magyar költőnek a nevét viseli, aki egy ideig az ungvári gimnázium tanára volt.)

Az iskolahálózatról alkotott képünk teljesebbé tétele érdekében számba kell vennünk a tisztán magyar és a vegyes tannyelvű tanintézetek arányának alakulását. Ennek kiindulópontja a következő: Az orosz és az ukrán nyelv elsajátításának kérdése állandóan napirenden volt. Kezdetben mind az ukrán, mind az orosz nyelvet és irodalmat tanították a magyar tannyelvű iskolákban. Haladást azonban alig lehetett elérni „a magyar, cseh és német szavakkal való keveredés miatt.” Ugyanez volt a gond az ukrán tannyelvű iskolákban is. A perecsenyi járásban például harcot indítottak „a tanítók és tanulók nyelvének tisztaságáért, a helyi nyelvjárásiasság kiküszöböléséért.” Tarthatatlan – állapították meg –, hogy az egész területen a tanulók „a helyi nyelvjárásban vagy magyarul beszélnek.” A tanítóképző főiskolán is arra a következtetésre jutottak, hogy „a nehéz nyelvjárási körülmények jelentik egyik okát az egyes iskolákban a nyelvtanításban elért gyenge előmenetelnek.”

„Az anyanyelv, valamint az orosz nyelv és irodalom eredményesebb elsajátíttatása érdekében” a minisztérium úgy rendelkezett, hogy 1947. december 1-jével a nem ukrán és nem orosz tannyelvű iskolákban szüntessék meg az ukrán nyelv és irodalom oktatását. Az 1950/51-es tanévben fakultatív órakeretben ismét tanították az ukrán nyelvet a román és a magyar tannyelvű iskolák 7. osztályaiban.

2. Iskolába járás, tankötelezettség

Az 1945/46-os tanévben az iskolák tanulóinak számáról kétféle adatot tudunk összehasonlítani: az egyik a városi és falusi iskolákra lebontva, a másik az iskolák tannyelve szerint közli a mutatókat. A tanintézetek számát tekintve nincs eltérés (753). Ukrán tannyelvű tanintézetek mindhárom iskolatípushoz tartoztak, román és szlovák tannyelvű csak elemi, orosz tannyelvű csak középiskola, magyar tannyelvű pedig elemi és hétosztályos iskola volt. Egy szlovák, 7 román tannyelvű elemi, 3 orosz tannyelvű középiskola, valamint 468 elemi, 163 hétosztályos, 3 ukrán tannyelvű középiskola és 82 elemi, 16 hétosztályos magyar tannyelvű iskola működött. A két forrás összehasonlításából kiderül, hogy az ukrán és orosz középiskolák 7:9 arányban városban, illetve faluhelyen találhatóak, a magyar és az ukrán hétosztályos iskolák aránya 16:163, vagyis nagy többségük falusi iskola.

A tanulólétszám tekintetében nincs meg ez az egyértelműség sem az összlétszámot (110 648 és 107 909), sem az egyes iskolatípusok számát illetően. Ezért azt az adatot tartjuk célszerűnek közölni, amely az iskolák tannyelve szerint mutatja ki a tanulók számát. E szerint a 644 ukrán tannyelvű iskolában 95 696, a három orosz tannyelvű középiskolában 1674, a 82 magyar tannyelvű elemiben 7137, a 16 magyar tannyelvű hétosztályosban 4671, a 7 román elemiben 1367, az egyetlen szlovák elemiben 103 tanulóval kell számolnunk.

A következő, az 1946/47-es tanévre vonatkozóan már több adattal rendelkezünk, egyértelmű képet azonban ezekből sem nyerhetünk. A tanév első felében nőtt az ukrán tannyelvű iskolák száma (695) és azokban a tanulók száma is (103 448), eggyel több lett a román iskola (8), de abban kevesebb a tanuló (1151). S ekkor találkozunk az utolsó adattal a 95 tanulóval rendelkező szlovák elemi iskoláról. Szembetűnő az orosz iskolák számának növekedése. Az előző tanévi 3 középiskolával szemben most 4 középiskola, 1 hétosztályos és 3 elemi iskola van, melyekben a tanulók száma a másfélszeresére nőtt (2028). Az 1946/47-es tanévet elemezve a területi közoktatási osztály azt állapította meg,

hogy „Kárpáton túlra számos olyan iskolaköteles gyerek érkezett, akinek az anyanyelve az orosz nyelv.”

A magyar tannyelvű iskolákban ekkor a Kárpáti Igaz Szó szerint a 102 iskolában 13 038 tanuló volt, a területi közoktatási osztály szerint 13 104, de az átszervezések következtében már csak 12 503 tanuló van a 96 iskolában. (A tanév közepén tartott pedagógus-értekezleteken még egyértelműen több mint száz magyar iskoláról esett szó.)

Beregszász	1 elemi	519 tanuló	1 általános	695 tanuló
Munkács			1 általános	500 tanuló
Nagyszőlős			1 általános	353 tanuló
Ungvár			1 általános	671 tanuló
beregszászi	30 elemi	3037 tanuló	6 általános	1866 tanuló

A tanév végére (1947) az iskolák száma (841) és a tanulók száma (126 856) egyaránt nőtt, a közoktatási minisztérium megállapítása szerint azonban a területen továbbra is sok a beiskolázatlan gyerek elsősorban a nem orosz és nem ukrán nemzeti-ségűek között, illetve nagy az iskolából a lemorzsolódás.

Az 1947/48-as tanévben a 101 magyar tannyelvű iskolának 14 843 tanulója volt. A területi tanács végrehajtó bizottsága megállapította, hogy a régióban 1944-ig 256 magyar tannyelvű iskola működött, számuk a szovjet rendszer alatt 102-re csökkent, az ukrán vagy orosz tannyelvű iskolák száma 312-ről 726-ra növekedett, és immár 13 moldován nyelvű iskola is működik. 1947 októberében a magyar és a román tannyelvű iskolák látogatottsága mintegy 86 százalékos volt, de a terület némely iskolájában ennél jóval rosszabb a helyzet. A tél beálltával a helyzet romlott. A munkácsi iskolában, Gáspár igazgató jelentése szerint számos tanuló, akik az év elején beiratkoztak az iskolába, a hideg beköszöntésével kimaradt, nem jártak eredménnyel a szülőkkel folytatott beszélgetések sem: a szülők cipőt és ruhát követeltek gyermekeiknek.

Az iskolától való kimaradásnak azonban nem mindig a szegénység az oka. „A beiskolázás megvan, de hatósági segítség

nincsen a rendes iskolába járásra. Vannak nehéz helyzetben levő mulasztók, de vannak makacs iskolakerülők is bőven, akiket a tanítók szép beszéddel nem tudnak rábírní arra, hogy iskolába járjanak” — jelenti Kanyó Sándor.

A közoktatási minisztérium megállapítása szerint a területen az 1948. január 1-jei állapot szerint még mindig több mint 9 ezer 7-15 éves gyerek nincs beiskolázva.

A következő évtizedben már nem a legifjabbak beiskolázásának gondjaival kell megküzdeni, hanem minden törekvés arra irányul, hogy minél többen jussanak hétosztályos, illetve középiskolai végzettséghez. Az 1956/57-es tanévben Kárpátalján a hetedik osztályt végzetteknek csupán 39,1 százaléka iratkozott be a nyolcadik osztályba, ami köztársasági szinten a legalacsonyabb volt. Pedig 1956. szeptember 1-jétől megszűnt a középiskolai osztályokban fizetendő tandíj, az oktatás minden szinten ingyenes lett.

Az ukrán közoktatási minisztérium 1958. január 17-én hozta meg a 11 osztályos középiskola kísérleti bevezetéséről szóló rendeletet. Augusztus 19-én született a határozat az alacsonyabb szintű hétosztályos képzés nyolcosztályossá bővítéséről, egyelőre kísérleti jelleggel. A Kárpáton túli területen nem voltak ilyen kísérleti iskolák.

1958. december 24-én országos törvény rendelkezett az iskoláról, lényege, hogy a kötelező hétosztályos iskola helyébe a kötelező nyolcosztályos általános iskola lép, rá épül a hároméves, érettségit nyújtó középiskola – hivatalos nevén a politechnikai munkaiskola.

Az új iskolatörvény alkalmazása az 1960/61-es tanévben kezdődött.

Az 1963/64-es tanévben a területen az általános iskolák 900 végzős tanulója nem iratkozott be a 9. osztályba, többek között 257 a beregszászi, 208 a huszti, 140 a técsői, 122 a perecsenyi járásból, 60-an Ungvárról és Csapról.

1964-től a középiskola oktatás időtartama háromról két évre csökkent (tízosztályos iskola).

1965 szeptemberében a köztársaságban a tanulóknak már

több mint a fele folytatta a tanulmányait a 9. osztályban, a Kárpáton túli területen csak 46,2 százalékuk. Az 1967/68-as tanévre köztársaságszerte megvalósult a kötelező nyolcosztályos általános iskolai oktatás.

A területen a középiskolás korúaknál idősebb korosztályok számára esti iskolákban tették kötelezővé az érettségi megszerzését. A kötelezővé tétel miatt az oktatásnak ez a formája a valóságos ismeretszerzés helyett inkább csak látszat volt, s az adathalmazokat, a százalékokat növelte:

	1970-ben		1973-ban	
	16-29 éves	30-34 éves	16-29 éves	30-34 éves
Nem volt ált. iskolai végzettsége	9824	21 651	6001	2006
Nem volt középiskolai végzettsége	74 967	25 479	28 084	6112

Összefoglalva a magyar tannyelvű iskolák és tanulók száma 1945 és 1967 között a következőképpen alakult:

Szembetűnő a tanulók számának jelentős növekedése 1948-ban, majd csökkenése 1953-ban, amikor az első magyar középiskolák nyíltak. A magyar tannyelvű iskolák száma 1952-re stabilizálódott.

1961 és 1964 között hét magyar elemi iskola szűnt meg.

1953-tól kezdve folyamatosan növekszik a magyar tannyelvű iskolákban a tanulók száma, jelentékeny visszaesés 1963–1964-ben tapasztalható (leginkább a beregszászi járásban), amikor magyar szak nyílt az ungvári egyetemen. Nyilván ez is közre játszott abban, hogy utána a tanulók száma ismét megközelítette az 1962/63-as tanévben jegyzett szintet.

1965/66-os tanévben tovább növekszik a tanulók száma, majd 1966/67-ben visszaesik. A közel 800 tanulóval való csökkenés nem magyarázható csupán demográfiai tényezőkkel, annál kevésbé, mert a csökkenésnek több mint fele ismét a beregszászi járásra lokalizálódik, illetve Ungváron és az ungvári

járásban mutatkozik. A csökkenésben nyilvánvalóan közrejátszott a vegyes tannyelvű iskolák számának szaporodása, illetve az az általánossá váló nézet a szülők körében, hogy a gyermeknek – jövőjének biztosítása érdekében – kívánatosabb orosz vagy ukrán tannyelvű iskolába járnia.

A magyar tannyelvű iskolák és a tanulók száma 1945–1948 között

tanév	1945/46		1946/47			
			az első félévben		tanév végén	
iskolatípus	iskola	tanuló	iskola	tanuló	iskola	tanuló
elemi	82	7137	83	7128	76	6518
hétosztályos	16	4671	19	5976	20	5985
összesen	98	11 808	102	13 104	96	2503

A magyar tannyelvű iskolák és a tanulók száma 1947–1952 között

tanév	1947/48	1948/49	1949/50	1950/51	1951/52
iskolatípus:					
elemi	77	74	53	46	36
hétosztályos	24	27	47+1 ¹	55	60
iskola összesen	101	101	100	101	96
tanuló összesen	14 843	17 600	17 336	17 550	17 853

¹ A csapi iskola a Lvovi Vasúthoz tartozott (a többi iskola a közoktatási minisztériumhoz), a hivatalos statisztikába hol beleszámították, hol nem.

**A magyar tannyelvű iskolák és a tanulók száma
1952–1965 között**

iskolatípus tanév	elemi	hétosztályos	középfiskola	iskola összesen	tanuló összesen
1952/53	35	63	-	98	17 118
1953/54	35	59	4	98	16 347
1954/55	35	54	9	98	16 618
1955/56	34	53	11	98	17 137
1956/57	34	53	11	98	17 603
1957/58	36	52	12	100	18 141
1958/59	34	53	13	100	18 678
1959/60	33	54	13	100	19 029
1960/61	32	55	13 ²	100	21 340
1961/62	28	60	13	101	21 711
1962/63	27	60	13	100	22 446
1963/64	26	60	13	99	20 928
1964/65	20	60	14	94	22 506

**A magyar tannyelvű iskolák és a tanulók száma
1965/67-es tanévben**

város illetve járás	iskolák száma	tanulók száma 1965/66-os tanév	tanulók száma 1967/68-as tanév
Ungvár	1	1176	1081
Munkács	1	883	806
Beregszászi járás	40	9592	9156
Nagyszőlősi járás	21	3790	3811
Munkácsi járás	7	1747	1759
Técsői járás	2	793	727
Ungvári járás	23	4101	3944
Husztai járás	1	554	558
összesen	96	22 636	21 842

² 1960-ban nyílt meg a csapi magyar középiskola, mely 1964-től tartozott a közoktatási minisztériumhoz.

A továbbiakban azt vizsgáljuk, kik tanítottak a fent ismertetett intézményi keretek között, kiktől kapták a gyermekek az alapvető indíttatást az ismeretszerzéshez.

3. A pedagógusok létszáma, összetétele, képzése

1945 szeptemberében a Néptanács közoktatási megbízottjának rendeletei mindenekelőtt a tanítók nyugdíjazásával, betegszabadságolásával illetve áthelyezésével kapcsolatosak. A pedagógusok egy része nem foglalta el állását, illetve felmentését kérte.

A tanév sikeresebbé tétele érdekében októberben a közoktatási megbízott a járási közoktatási osztályok alkalmazottainak munkamegosztásáról rendelkezett. A beregszászi járásban például a közoktatási osztály vezetője, Povhan gondoskodott a személyi és a pénzügyekről, valamint az iskolaépületek rendbehozataláról, a fűtésről, Mogis tanfelügyelő a költségvetésről és a pedagógusok szociális ellátásáról, Ulihanec Anna a bérezésről és a jegyzőkönyvek vezetéséről, Mihajlova az óraterveket és a tanterveket felügyelte az ukrán iskolákban, Kvakovszkij ugyanezt a magyar iskolákban, Kornyilova Mária feladata volt a tankönyvek, iskolai füzetek elosztása, a módszertani kabinet adminisztrálása, Mincsics Magdolnái az iskolák látogatása, a statisztikai nyilvántartás és a levelezés.

Januárban a területi közoktatási osztály összehívta a pedagógusokat, hogy elmagyarázza nekik: „Minden tanító legnemesebb kötelessége iskolán kívüli szabad idejét a tömegek politikai nevelőmunkájának szentelni.”

A tanítók jövedelme igen szerény. A guti magyar elemi iskola igazgatója arra panaszkodott, hogy „napi háromszori krumplira futja csak belőle.” Az elmaradottabb vidékeket szerény természetbeni juttatásokkal próbálták támogatni. A területi pártbizottság iskolaügyi osztályának vezetője elmarasztalással említette, hogy habár az ilosvai járásban a tanítóknak fejenként 800 gr mar-

meládot és összesen 83 pár bakancsot kellett volna kapniuk, az elosztásért felelős járási kereskedelmi osztály vezetője fejenként csak 400 gr adott ki, a bakancsokat pedig gyerekcipőkre váltotta.

A területi közoktatási osztály az első szovjet tanév legnagyobb eredményének könyvelte el, hogy „sikerült szinte teljes egészében megszabadulni azoktól a tanítóktól, akik alkalmatlanok az ifjúság szovjet szellemű nevelésére.” Ebben a tanévben ugyanis még 150 „egyházi személy” illetve „közvetlen hozzátartozójuk” (feleségük) dolgozott pedagógusként. 1947 januárjára valamenyüiket elbocsátották (hét személy kivételével, akik olyan eldugott kis falvakban dolgoztak, ahová helyettük nem sikerült megfelelő tanerőt találni).

A sajtó közlése szerint ekkorra már sikerült megnyugtatóan rendezni a tanerőgondokat a magyar tannyelvű elemi iskolákban. A hétosztályos iskolákban azonban továbbra is problémákkal kell szembenézni, mert „sok felsőbb képesítésű magyar tanerő megtagadta hivatását.” Az új, 1947/48-as tanév küszöbén a közoktatási osztály utasítást adott, hogy azontúl „egyetlen tanító, igazgató se merje elhagyni munkahelyét engedély nélkül.”

A pedagógusok állandó mozgását illetően (eltekintve az 1944/45-ös időszak internálásaitól és az emigrálásoktól) két fő mozzanatot kell kiemelnünk.

Az egyik, hogy már 1944 őszétől számos pedagógust (és egészségügyi dolgozót) irányítottak a Kárpátaljára a Szovjetunó különböző vidékeiről. Pontos számuk megállapíthatatlan. A területi levéltár pártbizottsági okmányai között olyan adatra bukkanunk, mely szerint 1944 és 1958 között 3505 tanító, illetve tanár jött Kárpátaljára. Egy 1952-es miniszteri rendelet szerint viszont a háború utáni években 4395 tanítót és tanárt irányítottak a keleti területekről Kárpátaljára, az 1951/52-es tanév végére azonban közülük csak 2565-en maradtak meg állásukban. Az 1950/51-es tanévben például a rahói járásból 135-en, a beregszászi járásból 31-en „különböző okok miatt felmondták állásukat.”

1947 januárjában leszögezték, hogy a közoktatási osztályokon olyan tanfelügyelőket illetve a pedagógus-továbbképző intézetekben olyan módszerszakosokat is kell alkalmazni, akik értik a nemzetiségek nyelvét. A rendelet kötelezte az ogyesszai, a

kirovográdi, a nyikolajevi területek közoktatási osztályainak vezetőit, hogy többek között Kárpátaljára küldjenek „moldovánul” értő pedagógusokat, hogy alkalmazni tudják őket a „moldován és román tannyelvű” iskolákban.

Vagyis az egyes tanintézetek tannyelve és az ott dolgozó pedagógusok nemzetisége nem fedte egymást. A tantestületek nemzetiségi összetételéről igen kevés adat áll a rendelkezésünkre. Egy 1947. novemberi statisztika szerint 301 orosz, 3306 ukrán, 3 belorusz, 1 grúz, 1 moldován, 1 örmény, 7 zsidó és 400 „egyéb” nemzetiségű tanítót illetve tanárt találunk e területen.

A magyar iskolákban az 1947/48-as tanévben 522 pedagógus dolgozott. Mindössze az 1957/58-as tanévről tudjuk, hogy a magyar tannyelvű iskolákban dolgozó 1066 (vagy 1165 - ugyanaz a forrás két különböző adatot jelöl) pedagógusa közül 655 magyar nemzetiségű.

A magyar tannyelvű iskolák pedagógusai közül az 1948/49-es tanévben 126-nak kevesebb mint 5, 220-nak 5 és 10 év közötti, 95-nek 10 és 15 év közötti, 50-nek 15 és 20 év közötti, 19-nek több mint 20 éves munkaviszonya volt. A következő tanévben 197 pedagógusnak 5 évnél rövidebb, 258-nak 5-10 év közötti, 102-nek 10 és 15 év közötti, 75-nek 15 és 20 év közötti, 49-nek több mint 20 éves munkaviszonya volt.

1946 nyarán a magyar tanerők részére már külön átképző tanfolyamot, decemberben a pedagógus-továbbképző intézetben szemináriumot tartottak. A központilag szervezett képzések mellett helyi kurzusokra is sor került, elsősorban az ukrán nyelv elsajátítására. Így például 1946 októberében a beregszászi járási Ardóban Ivancsó János és Galánta Ödönné, a magyar iskola igazgatója illetve tanítónője irányításával szerveztek ilyen tanfolyamot: a legfontosabb tantárgyak közé tartozott a számtan, az SZSZKSZ földrajza és történelme. Ugyanakkor felölelték az elemi iskola 1. és 2. osztályának tananyagát is.

A minisztérium szorgalmazására a területi közoktatási osztály tanácskozássra hívta össze a „nem orosz és nem ukrán” iskolák pedagógusait, hogy a hatalommal való párbeszédre, aktív propaganda- és agitációs tevékenységre, valamint a hivatalos nyelv mielőbbi elsajátítására ösztönözze őket.

Ugyanezen a tanácskozáson a beregszászi közoktatási osztály vezetője szóvá tett, hogy sürgősen meg kell oldani a képzés nélküli magyar tanerők problémáját; őket addig azzal a feltétellel alkalmazták, hogy 1948-ig levelező tagozaton diplomát szereznek. Azokat a tanítókat pedig, akik az ungvári tanítóképzőbe jelentkeztek, elutasították azzal az indokkal, hogy nem tudnak ukránul, így nem vehetők fel a tanítóképzőbe.

A területi közoktatási osztály vezetője válaszolt a felvetett kérdésre. Beszámolójából az derül ki, hogy a magyar iskolák pedagógusai közül 55 nem rendelkezett megfelelő végzettséggel, s közülük csak 9-en tanultak levelező tagozaton. A helyzet változtatására azonban ígéret történt: az 1947/48-as tanévben a huszti tanítóképzőben majd csoportot indítanak a magyar tannyelvű iskolák tanítói számára.

Az ukrán közoktatási miniszter 1947 áprilisában megerősítette, hogy a huszti tanítóképzőben mind a nappali, mind a levelező tagozaton megkezdik a magyar tanítóképzést. (A moldován tannyelvű iskolák tanítói számára pedig a csernovci tanítóképzőben indítanak nappali és levelező tagozatos csoportokat.)

A továbbtanuló tanítók segítése érdekében a járási közoktatási osztály a járási pedagógiai kabinetben konzultációkat szervezett a következő tanárok irányításával: Popovics (orosz nyelv), Harsányi (számтан, algebra), Karádi (magyar nyelv, földrajz), Johanovics (történelem), Simon (természettan), Schieferer (fizika), Szolics (német nyelv). Hasonló konzultációs központokat szerveztek az egyes tanintézetekben is, így a bátyui magyar és ukrán tannyelvű iskolákban, valamint a mezővári, a mezőkaszonyi, kovászói, felsőremetei, gáti hétosztályos iskolákban az ott dolgozó pedagógusoknak, elsősorban az orosz tanárok közreműködésével. A járási közoktatási osztály leszögezte: „Minden levelező tagozatos tanító köteles lelkiismeretesen munkálkodni szakmai felkészültségének növelésén. Minden szabad idejüket a tananyag és a módszertani irodalom elsajátítására kell fordítaniuk. Az igazgatóknak, tanügyi vezetőknek és állományon kívüli tanfelügyelőknek fokozottabban kell ellenőrizniük a levelező tagozatosok munkáját személyes beszélgetéseken, az előadásokon készített jegyzetek és a dolgozatok elkészítésének ellenőrzésén keresztül.”

A huszti tanítóképzőben 1950-ben végzett csoport egyúttal az utolsó is volt, mert a magyar csoportot áthelyezték a munkácsi tanítóképzőbe.

Egyidejűleg megszüntették az ungvári tanítóképzőt, melynek helyébe tanítóképző főiskola lépett. A 2. és 3. évfolyamosokat és a teljes levelező tagozatot a munkácsi tanítóképzőbe irányították, míg a negyedikesek Ungváron fejezheték be tanulmányaikat – de mint a munkácsi tanítóképző fiókjának hallgatói, mivel Munkácson helyhiány miatt nem tudták fogadni őket 1950. szeptember 25-ig. A főiskolára 150 hallgatót vettek fel. Felvételi vizsgákat október 10-ig tartottak, a tanév október 15-én kezdődött.

1953. június 5-én a Kárpáti Igaz Szó hirdetésben közölte, hogy „az 1953–1954-es tanévben indul az első évfolyam a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Karon az Uzshorodi Állami Tanítóképző Főiskolán.” 1954. szeptember 9-ei hatállyal azonban a főiskolát felszámolták, diákjait az egyetem vette át. A magyar csoport hallgatói orosz nyelv és irodalom szakosok lettek, akik számára, bár fakultatív órakeretben, 1956 januárjától az egyetem történetében először magyar nyelvet (Vladimir Piroška) és magyar irodalmat (Balla László) is előadtak. Sem tanterv, sem tankönyv nem volt, a tanárok felelősege volt eldönteni, mit és hogyan tanítanak. Magyarországról könyvek és sajtókiadványok ekkor még nem, hanem csak a 60-as évektől jutottak el Kárpátaljára.

Két évfolyam végzett ily módon – az 1957/58-as és az 1958/59-es tanévben –, amikor is az egyetemen megszűnt a magyartanítás.

Egy év múlva, 1960-ban Beregszászban népfőiskola jellegű magyar művelődési egyetemet szervezett a helybeli értelmiség egy csoportja (Veress Gábor, Drávai Gizella, Reismann Menyhárt, Blanár József, Horváth Anna, Kiss Imre), ahol a magyar és a világi kultúra elemeivel ismerkedhetett közel háromszáz hallgató. Innen, Beregszászból indul el a kezdeményezés, hogy az Ungvári Állami Egyetemen 1963-ban végre megnyíljon a magyar nyelv és irodalom szak (1965-től önálló tanszékkal), ami új korszakot nyitott a pedagógusképzésben.

Tárgyalt időszakunk kiemelkedő eseménye az a tanügyi értekezlet, melyre 1956. december 18-án került sor Ungváron. A maga nemében egyedülálló volt, mivel ez volt az első és egyetlen alkalom, hogy kifejezetten a magyar tannyelvű iskolák igazgatóit, valamint azon járási tanfelügyelőit hívták össze, ahol magyar tannyelvű iskolák működtek. Az értekezlet jegyzőkönyve azért is különösen értékes, mert a területi közoktatási osztály okmányai között az utolsó,

amikor minden felszólalást részletesen lejegyezték, illetve a felszólalók mellékeltek a szövegüket (Csengeri Dezső felszólalásáról, bár ugyanolyan gépelt szöveg, mint a jegyzőkönyv egésze, a megfogalmazás alapján egyértelműen kideríthető, hogy eredeti megírt szöveg, s nem az értekezleten lejegyzett változat).

A técsői 3. sz. középiskola igazgatója arra panaszkodott, hogy az 1955/56-os tanévben az ungvári egyetem két végzősét irányították hozzájuk, akik azonban a magyar iskolában nem tudnak dolgozni, mivel alig beszélnek a magyar nyelvet. Az ungvári 10. sz. középiskolában pedagógus-értekezleten tűzték napirendre ugyanezt a kérdést, ahol a magyarul keveset tudó tanárok kötelezettséget vállaltak a nyelv elsajátítására. Számukra az iskolában tanfolyamot szerveztek. Ugyanebben a tanintézetben az 1952/53-as tanévben az iskola igazgatóját és helyettesét elbocsátották azért, mert az iskolában több pedagógus nem beszélt az orosz nyelvet, illetve „nacionalista és erkölcstelen” magatartást tanúsított.

A beregszászi 4. sz. középiskola igazgatója arról számolt be, hogy tanintézetében a pedagógusok nagy munkát fejtettek ki annak érdekében, hogy segítsék a lakosságot helyesen értelmezni a magyarországi és az egyiptomi eseményeket. Ugyanez az iskolaigazgató veti fel, hogy magyar fordításban is meg kellene jelentetni a Mology Zakarpattya c. területi ifjúsági lapot. A borzsovai tanítók a falusi klubban tartottak előadásokat.

A gáti hétosztályos iskola igazgatója örvendetesnek nevezte, hogy a pedagógusokat immár nem terrorizálják afféle kijelentésekkel, hogy ha rosszul dolgoznak, a téglagyárba kerülnek fizikai munkásnak.

Az elmondottakból az következik, hogy bár az állam nem folyamodott nyílt kényszerítő eszközöz, de a látszatra példamutató elképzelések a valóságban olyan körülményeket teremtettek, amelyek kettős ellentmondásba vitték a szülőket: egyrészt nem látták értelmét annak, hogy gyermekeik iskolába járjanak, hiszen nem láttak tényleges lehetőséget a megszerzett tudás kamatoztatására, gyarapítására; másrészt láttak ugyan kiutat, de csak abban, ha nem anyanyelvi, hanem a többségi nemzet iskolájába járatják gyermekeiket, mert így tudnak érvényesülni, továbbtanulni. Ilyen körülmények között a pedagógus valóban a fáklya szerepét töltötte be, kemény har-

cot vívott a kezdeti elbizonytalanodás után önmegvalósításáért, az új nemzedék felneveléséért.

A magyar pedagógusképzés Kárpátalján 1945 után a vázoltak alapján az alábbi intézményekre épült:

1945-1950	1953-1954	1954-1959	1960-1963	1963-tól
huszti tanítóképző	ungvári tanítóképző főiskola (magyar nyelv és irodalomtudományi kar)	ungvári egyetem (orosz nyelv és irodalom szak, fakultatív magyar nyelvi és irodalmi tanulmányokkal)	(beregszászi népfőiskola)	ungvári egyetem (magyar nyelv és irodalom szak, 1965-től önálló tanszékkel)
1950-től: munkácsi tanítóképző				

Hangsúlyoznunk kell, hogy anyanyelven, azaz magyarul valamennyi felsorolt intézményben (a népfőiskola kivételével) csak a szűkebb értelemben vett szaktantárgyakat adták elő.

A magyar tannyelvű iskolák pedagógusainak képesítés szerinti megoszlása 1947–1966 között (a hiányzó évekről nincsenek értékelhető adataink):

tanév képesítés	1947/48	1948/49	1949/50	1959/60	1961/62	1963/64
felsőfokú	4	4	5	196	277	330
nem teljes felsőfokú	103	123	160	273	266	262
középfokú	329	298	349	626	768	667
képesítés nélküli	17	16	91	15	23	127
érettségi nélküli	69	69	76	-	-	-
összesen	552	510	610	1110	1334	1386

4. Az anyanyelvi oktatás keretei és tartalmi összetevői

a) Óratervek

Az óraterv az a dokumentum, amely meghatározza, hogy hetenként milyen óraszámokban kell tanítani az egyes tantárgyakat. Tárgyalt időszakunkban a legkorábbi, általunk ismert óraterv az 1947/48-as tanévben lépett életbe, amikor a magyar tannyelvű iskolákban megszűnt az ukrán nyelv tanítása.

sor- szám	tantárgy	heti óraszám az osztályokban							
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	
1.	anyanyelv és irodalom	12	10	11	6	5-6	5	44	=54-55
2.	orosz nyelv és irod.	-	3	5	5	7	7	55	=32
3.	szépíráás	2	2	-	-	-	-	-	
4.	számítás	7	6	6	6-7	6	1	-	
5.	algebra	-	-	-	-	-	4-3	3-2	
6.	mértan	-	-	-	-	1	2-3	2-3	
7.	fizika	-	-	-	-	-	2	2-3	
8.	kémia	-	-	-	-	-	-	3-2	
9.	természetráaj	-	-	-	1-2	2	3	2	
10.	földráaj	-	-	-	3-2	3	2	2	
11.	történelem	-	-	-	3-2	2	2	2	
12.	alkotmánytan	-	-	-	-	-	-	2	
13.	idegen nyelv	-	-	-	-	5-4	3	3	
14.	testnevelés	1	1	2	2	2	2	2	
15.	ráaj	1	1	0;5	0;5	-	-	-	
16.	ének	1	1	0;5	0;5	-	-	-	
Összesen		24	24	25	27	33	33	33	

Az V–VII. osztályokban az anyanyelv és irodalom, valamint az orosz nyelv és irodalom heti óraszámából 2-2 órát fordítottak irodalomolvasásra, a többit pedig a nyelvtanulásra. Az óraterveket mindig a közoktatási minisztérium hagyta jóvá egységesen a közvértársaság valamennyi nem orosz és nem ukrán tannyelvű, azaz nemzetiségi iskolája számára. A választható idegen nyelvek: angol, német vagy francia.

A magyar tannyelvű középiskolákban az 1953/54-es tanévben a tanítás az 1951/52-es tanévre jóváhagyott óraterv szerint indult:

sor- szám	tantárgy	heti óraszám az osztályokban										
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	
1.	anyanyelv és irod.	13	10	11	6	6	5	5	4	4	4	=67
2.	orosz ny. és irod.	-	3	7	7	7	7	6	5	5	5	=52
3.	szépíráás	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	
4.	számítás	6	6	5	6	6	2	-	-	-	-	
5.	algebra	-	-	-	-	-	3	3-2	3-2	2	2	
6.	mértan	-	-	-	-	1	2	2-3	2-3	2-1	2	
7.	trigonometria	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	
8.	fizika	-	-	-	-	-	2	2-3	3	3-2	3-4	
9.	kémia	-	-	-	-	-	-	2	2	2	3	
10.	csillagászat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	
11.	természetráaj	-	-	-	1-2	2	3	2	2	2	-	
12.	földráaj	-	-	-	2	3	2	2	3-2	2-3	-	
13.	történelem	-	-	-	3-2	2	2	2	4	3-4	4	
14.	alkotmánytan	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	
15.	idegen nyelv	-	-	-	-	4	3	3-2	2-3	3	4-3	
16.	testnevelés	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	
17.	ráaj	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	
18.	műszaki ráaj	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	
19.	ének	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	
20.	pszichológia	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	
21.	logika	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	
összesen		24	24	27	29	33	33	33	33	34	34	

Az 1966/67-es tanévben az ismét tízosztályos középiskola tantervében nem volt trigonometria, egybeolvadt a munka és a termelési oktatás (lényegesen csökkentett óraszám), új tan-

tárgy volt a „Beszélgetés szovjet társadalmunkról” (ez azonban a következő tanévtől megszűnt).

sor- szám	tantárgy	heti óraszám az osztályokban										
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	
1.	anyanyelv	12-10	8	7-8	6	4-3	3-4	2	3-2	-	-	=45-43
2.	...és irodalom	-	-	-	-	2	2	2	2	3	3	= 14
3.	orosz nyelv	0-2	4	5-4	5	3-4	3	2	2	1	1	=26-28
4.	...és irodalom	-	-	-	-	2	2	2	2-3	4	4	=16-17
5.	számtan	6	6	6	6	6	2	-	-	-	-	
6.	algebra	-	-	-	-	-	2	4-3	3	4	4	
7.	geometria	-	-	-	-	-	2	2-3	2	2	2	
8.	történelem	-	-	-	2	2	2	3-2	3	4	3	
9.	beszélgetés szovjet tár- sadalmunkról	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	
10.	társadalom- tudomány	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	
11.	természetrész	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	
12.	földrajz	-	-	-	-	2	2	2	3	2	-	
13.	biológia	-	-	-	-	2	2	2	2	-	2	
14.	fizika	-	-	-	-	-	2	2	3	5	5	
15.	csillagászat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	
16.	műszaki rajz	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	
17.	kémia	-	-	-	-	-	-	2	2	4	3	
18.	idegen nyelv	-	-	-	-	3	3-2	2-3	2	2	2	
19.	rajz	1	1	1	1	1	1	-	-	-	-	
20.	ének	1	1	1	1	1	1	1	-	-	-	
21.	testnevelés	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	
22.	munka	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3	
23.	polgárvédelem	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	
	összesen	24	24	24	27	32	33	33	36	36	36	

Az anyanyelvi irodalomórák tényleges számáról reális képet azonban csak akkor kapunk, ha különbséget tettünk irodalomolvasási óra és irodalomóra között, illetve ha meghatároztuk a nem anyanyelvi, elsősorban az orosz irodalom részarányát az anyanyelvi irodalom órakeretein belül. A következőkben erre teszünk kísérletet.

b) Tantervek, tankönyvek

A tanítási-tanulási folyamat segítségével történő iskolai személyiségformálás céljait, feladatait, ennek tantárgyi kereteit, időarányait, a művelődési tartalom (tananyag) csomópontjait, a nevelési feladatokhoz és az adott tartalomhoz kapcsolódó, a tervezett tanulói teljesítményeket, tevékenységeket, személyiségvonásokat meghatározó követelményrendszer alapjait a tanterv tartalmazza.

Eredeti magyar nyelvű tankönyv csak kevés iskolába jutott el, illetve nem elegendő példányban. Még ekkor is számos helyen volt az újság a kisiskolások első olvasókönyve.

A Kutlán István tehetséges festő és fansikái tanító készítette ábécéskönyvek 1965-ig voltak használatban, ezután Ónody Géza tisztaásványi tanító vette át a stafétabotot.

Az irodalomórán 1948-tól már nem irodalmi műveket kellett tanítani, hanem kisebb elbeszéléseket, amit a tanító maga állított össze a népek életéből, a kolhoz hétköznapijairól, vagy pedig az orosz, illetve ukrán nyelvű tankönyvekből kellett fordítaniuk.

Ebben a tanévben vizsgálták felül az iskolai és a közkönyvtárak könyvvállományát. E célból bizottságot hoztak létre. Az ungvári bizottságnak többek között tagja volt Sándor László, a beregszászinek Győry Dezső. Ezt követően csak Vörösmarty Mihályt, Petőfi Sándort, Jósika Miklóst, Jókai Mórt, Madách Imrét, Eötvös Józsefet, Arany Jánost, Mikszáth Kálmánt és Ady Endrét lehetett tanítani, illetve az ő műveik maradhattak meg a könyvtárakban. Ebben a tanévben a beregszászi járási magyar nyelvi és irodalmi szekció vezetését és ezzel az V–VII. osztályosok irodalmi és nyelvi tananyagának szerkesztését Karádi Lászlótól átvette Drávai Gizella.

1950-ben még nem volt egységes tanterv, ám megjelent az első irodalomkönyv a magyar iskolák számára: Irodalmi olvasókönyv a hétosztályos iskolák 5. osztálya számára, az ukrán közoktatási minisztérium jóváhagyásával, 287 oldalon, 7000 példányban. Összeállítója Hidas Antal, a Moszkvában élő magyar író és Máchlin Nátán, az ukrán közoktatási minisztérium munkatársa, szerkesztője Krásznová Anna – Hidas Antal felesége, Kun Béla lánya.

Hidas Antal 1948 óta aktívan közreműködött szerzőként, műfordítóként és szerkesztőként az ungvári könyvkiadó munkájában.

Kárpátalján azonban nem fordult meg. Az olvasókönyvbe a következő írók művei kerültek be: Petőfi Sándor (János vitéz az óriások között, A magyar nemes, A mágnásokhoz), Illyés Gyula (Puszták népe), Arany János (Toldi), Ady Endre (A grófi szerűn, Proletár fiú verse), József Attila (Anyám), Illés Béla (Egy Sztálin arcképre, Sztálingrád), Várnai Zseni (Vörös Május), Fodor József (Piros fejfák), Darvas József (Felszabadulás). Az olvasókönyv életrajzi adatokat csak Petőfiről közölt, akiről Hidas monográfiát írt, és ezt 1948-ban megjelentette az ungvári tankönyvkiadó. Az olvasókönyv felépítésében nem volt rendszeresség, a felsorolt magyar írók művei váltakoztak Puskin, Tolsztoj, Sevcsenko, Ivan Franko és számos szovjet szerző magyarra fordított műveivel. A magyar irodalmi anyag a tankönyvnek mintegy negyed részét képezi.

Más nem lévén, ebből tanultak a VI–VII. osztályosok is. Az V–VII. osztályokban szigorúan csak irodalomolvasási órákat, s nem pedig irodalomórát kellett tartani.

1951 decemberében a tankönyvkiadó megjelentette a magyar nyelvi tantervet az I–IV. és az V–VII. osztályok, 1952-ben pedig az irodalom-olvasási tantervet az V–VII. osztályok számára.

1954-ben két irodalmi olvasókönyv látott napvilágot: Irodalmi olvasókönyv a magyar tannyelvű iskolák VI. osztálya számára, összeállítói Csengeri Dezső, Kormos Adél, Vlagyimir Mihály, felelős szerkesztő Balla László, terjedelme 247 oldal, megjelent 4400 példányban. Ebben már alig van magyar irodalmi anyag: Petőfi (négy verse: Palota és kunyhó, Akasszátok föl a királyokat!, Itt a nyilam, mibe lőjem? A tél halála), Gergely Sándor (Utánam) és Hidas Antal (Dal az ifjakhoz, Szovjet bölcsődal); Irodalmi olvasókönyv a magyar tannyelvű iskolák VII. osztálya számára, 392 oldalon, 4800 példányban jelent meg. Ebben a magyar irodalmi anyag: Petőfi Sándor (A nagy költő alkotásai az 1846-tól 1848-ig terjedő időszakban, Egy gondolat bánt engemet, A király és a hóhér, A mágnásokhoz, 1848 március 11.) és Hidas Antal (A bolsevik esküje, Magyar kikelet). A tankönyv végén – ami új dolog – irodalomelméleti ismeretek összefoglalását találjuk. És itt jelenik meg először tananyagként Olesz Honcsar Zászlóvivők című regénye, amely később három évtizeden keresztül volt a magyar tannyelvű iskolákban irodalomból az érettségi vizsgadolgozatok egyik választható témája.

Az 1955/56-os tanévben vetődött fel, hogy az 1952-es tanterv megújításra szorul, egységes magyar irodalmi tantervet kell kidolgozni a VIII–X. osztályok számára, s annak alapján tankönyveket szerkeszteni. A magyar tannyelvű iskolákban ekkor nemcsak a magyar irodalmi tankönyvek hiányoztak, de a többi tantárgyból sem fordították még le a középiskolák számára az általánosan használatos tankönyveket. Ezekben az osztályokban 1953-tól kezdve a 60-as évek elejéig ismét minden tantárgyból az órán jegyzeteltek a tanulók.

Az új ötödikes irodalmi olvasókönyvet Kormos Adél, a hatodikost Csengeri Dezső, a hetedikost Vlagyimir Mihály szerkesztette. A nyelvtankönyvek szerzői Zsupán M. (I. osztály számára), Popovics T. (II. és III. osztályos), Dobos M. (IV. osztályos), Vlagyimir Piroska (V–VI. osztályos), Drávai Gizella (VII–VIII. osztályos).

A magyar nyelvtanítás területén külön harcot kell vívni. Még a helyesírási hibák javítását is az orosz és az ukrán nyelv szabályaihoz kötötték. Hudánics, a beregszászi 4. sz. iskola igazgatója hiába hivatkozott a nyelvi sajtósájakra, Csekán a területi pedagógustovábbképző intézet munkatársa alaptalannak tartotta aggályait. A továbbképző intézet azonban nem mindenben volt ilyen merev. Dmitrijeva, az orosz nyelvi módszertanos úgy vélte, hogy a magyar gyerekekkel meg kell szeretetni és taníttatni, s nem rájuk kényszeríteni az orosz nyelvet. Helytelenítette, hogy a péterfalvi iskolában a tanulóknak megtiltották, hogy a szünetben magyarul beszéljenek.

Az 1955/56-os tanév arról nevezetes, hogy ekkor votak az első érettségik (Nagyberegben, Mezőváriban, Mezőkaszonyban, Nagydobronyban), s az anyanyelvi vizsgákon először írtak érettségi dolgozatot irodalomból.

A területi közoktatási osztály okmányai között megtaláltuk kéziratban azt a tantervet, amit Drávai Gizella állított össze az V–VIII. (irodalomolvasás) és a IX–XI. (irodalom) osztályok számára 1958/59-ben. A minisztériumban a Balla László és Csengeri Dezső által összeállított tantervet hagyták jóvá 1961-ben.

1960–1962 között a tankönyvkiadó az általános iskolai osztályok számára az 50-es években kibocsátott könyveket újra kiadta módosításokkal, az első középiskolai irodalmi tankönyvek – te-

hát nem irodalmi olvasókönyvek – szerkesztését pedig Balla Lászlóra és Drávai Gizellára bízta. (Ezekben a tankönyvekben már nincsenek orosz – akiket egyébként orosz irodalomból is tanítottak – és egyéb köztársaságokbeli szerzők, csak ukrán írók és költők.)

A IX. osztályban tanították Balassi Bálintot, Csokonai Vitéz Mihályt, Eötvös Józsefet, Petőfi Sándort 42 órában (összesen 70 óra), a X. osztályban Arany Jánost, Jókai Mórt, Mikszáth Kálmánt, Gárdonyi Gézát 37 órában (összesen 70 óra), a XI. osztályban Ady Endrét, Móricz Zsigmondot, József Attilát, Zalka Mátét, Veres Pétert, Illyés Gyulát 29 órában (összesen 70 óra).

Az érettségi felé közeledve egyre kevesebb magyar irodalmi ismeretet kaptak a magyar iskolák tanulói.

Bár az óratervekben szereplő magyarórák száma nem egyezett meg a valóban magyar irodalomnak szentelt órák számával, meg kell állapítanunk, hogy a negyvenes évek végén a magyar irodalom kiszorítására indult folyamat a 60-as években visszafordult, megindult az irodalomtanítás nagykorúvá válása a magyar tannyelvű iskolákban: nemcsak szövegismeretet, hanem műelemzést, életrajzi, irodalomtörténeti ismereteket is nyújtott, nem helyettesítette ugyan, de pótolta a magyar történelmet is, ami 1989-ig kimaradt a szovjet iskolák tananyagából.

5. A magyar tannyelvű iskolahálózat fejlődésének további irányai

1967–1988 között két tannyelvűvé vált a munkácsi, a borzsovai, a csetfalvi, a haranglábi, a mezővári, a muzsalyi, a sárosroszi, a feketeadói, a salánki, a péterfalvi, a nagyszőlősi, a barkaszói, a ráti, a tizasalamoni, a homoki-ungvári járás, az izsnyétei, három tannyelvűvé a tiszacsomai és az aknaszlatinai iskola; általános iskola nyílt Munkácson (14. sz.), Tiszabökényben; a beregszászi 8. sz., a makkosjánosi, a muzsalyi, a tiszacsomai, a nagypaládi, a nevetlenfalui, a feketeadói, a salánki, a tiszaujlaki, a barkaszói, a derceni, az aknaszlatinai, az eszenyi, a

sislőci általános iskolákat középiskolává, a halábori, a batári általános iskolákat elemivé minősítették, megszűnt a bakosi, a gecsei, a homoki-beregszászi járás, a tiszafarkasfalvai, a karácsfalvai, a tivadarfalvai, a ketergényi, a korláthelmeci, a császlóci elemi iskola és a balázséri, a tekeházi, a fancsikai általános iskola.

1989-re már csak 50 tisztán magyar tannyelvű iskola volt a 14 orosz, 10 román, 564 ukrán tannyelvű mellett, és volt 49 vegyes tannyelvű, ún. internacionalista iskola: 9 ukrán–orosz, 17 ukrán–magyar, 15 orosz–magyar, 4 orosz–román, 1 ukrán–román, 3 ukrán–orosz–magyar tannyelvű. A tanulók 81 százaléka ukrán, 8,5 százaléka magyar, 8,1 százaléka orosz és 2,3 százaléka román tannyelven tanult. A terület lakosságának ekkor 77,8 százalékát ukrán, 13,7 százalékát magyar, 3,6 százalékát orosz és 2,3 százalékát román nemzetiségűként tartották nyilván.

Az adatokból kitűnik, hogy súlyos helyzetben éppen a magyar anyanyelvűek voltak. A magyar tannyelvű iskolák tanulóinak száma az 1966/67-es tanévben jegyzett 21 800-ról az 1988/89-es tanévre 17 100-ra csökkent, járásokra lebontva a beregszászi járásban 28,6 százalékkal, a nagyszőlősi járásban 20,9 százalékkal, az ungvári járásban 8,4 százalékkal, a huszti járásban 29,7 százalékkal, Técsőn 45,0 százalékkal, Ungváron 43,8 százalékkal esett. Ugyanakkor a beregszászi járásban például (amely az egyetlen járás a területen, ahol a magyar nemzetiségűek többségben élnek) az orosz iskolák tanulóinak 60,8 százaléka, az ukrán iskolák tanulóinak 35 százaléka magyar nemzetiségű volt, Beregszászban 38 százaléka; az ukrán iskolák tanulóinak 25 százaléka volt magyar nemzetiségű.

Az 1989/90-es tanévben a csongori, a borzsovai, a kisbégányi, a csetfalvi általános iskolákban és a kaszonyi középiskolában megszűntették az orosz tagozatot, orosz osztályokba nem volt felvétel a gáti, a mezővári, a tiszapéterfalvi középiskolákban, a sárosroszi általános iskolában. Három szakmunkásképzőben – a beregszászi 11. sz. szakiskolában, a beregszászi 18. sz. és az ungvári közművelődési szakközépiskolában – magyar csoportokat indítottak.

Az 1990/91-es tanévben az aknaszlatinai és a nagyszőlősi kö-zépiskolák váltak külön tannyelvek szerint, Gecsében és Császlócon ismét megnyitották a korábban bezárt magyar tan-nyelvű elemi iskolákat.

A koncházi ukrán–magyar, a tisztaásványi, a szalókai, a kisge-jőci magyar tannyelvű elemi iskolákat általános iskolákká minősí-tették. Magyar tannyelvű elemi iskola nyílt Homokon, beindult a magyar tannyelvű elemi oktatás a tiszaujhelyi ukrán tannyelvű ál-talános iskolában. Megszüntették az orosz osztályokat a sárosoroszi általános iskolában. Több orosz és ukrán tannyelvű iskolában fakultatív úton kezdték tanítani a magyar, a román, a szlovák, a német és két tanintézetben a cigány nyelvet. A magyar tannyelvű iskolák egy részében tantárgyként vagy fakultatív úton bevezetik az ukrán nyelvet.

Ez már a vegyes tannyelvű iskolákból kinövő internacionalista iskola eszméjének csődjét jelzik. Az internacionalista iskola a népek barátsága jelszó alatti elnemzetietlenítés hatékony eszközé-nek bizonyult. Az 50-es és 60-as évek arról győzték meg a szü-lőket, hogy a jövő az orosz nyelvű; a vegyes tannyelvű iskolák csak elébe mentek a szülők kívánságának, így a 70-es és 80-as években az oktatás szervezeti kereteire is kiterjedő internaciona-lizmus eszméje hivatalos politikai jelszóvá válhatott, hiszen meg-volt a néptől jövő támogatottsága, megkönnyítette a szülő dönté-sét: nem kellett a gyerekek távol eső helyen iskolát keresni vagy átvinni más iskolába, hiszen helyben voltak a megfelelő tannyel-vű osztályok.

Az 1990/91-es tanévben Ungvár, Munkács, Aknaszlatina, Huszt, Tiszaújlak, Karácsfalva, Gödényháza, Mátyfalva, Pusokino, Tekeháza, Fancsika, Csepe, Rahó, Alsókerepec és Uglya ukrán illetve orosz tannyelvű iskoláiban mintegy 800-an tanulták fakul-tatív órakeretben a magyar nyelvet. Ungvár, Munkács, Beregszász, Gut, Beregsom, Kisbégány, Sárosoroszi, Csonkapapi, Mezőkaszony, Bene, Bátyu, Gát, Szürte, Sislóc, Nagydobrony, Salánk, Nagygejőc, Kisgejőc, Izsnyéte, Csap, Beregrákos, Muzsaly, Tiszacsoma, Fertősalmás, Aklihegy, Tiszaújlak, Csongor, Técső, Aknaszlatina, Tizasalamon, Feketeardó, Tiszaújhely, Bótrágy, Batár és Visk magyar tannyelvű iskoláiban

pedig mintegy kétezren tanulták fakultatív órakeretben, illetve rendes tantárgyként az ukrán nyelvet, s akárcsak 45 évvel koráb-ban, ezúttal is tankönyvek nélkül. Egyelőre csak segédkönyvek állnak a magyar iskolákban ukrán nyelvet tanítók és az ukrán vagy orosz tannyelvű iskolákban magyar nyelvet oktató pedagó-gusok rendelkezésére. További feladat, hogy e tantárgyakból speciális tankönyveket dolgozzanak ki, juttassanak el minél előbb a tanintézetekbe.

A 90-es években a magyar tannyelvű iskolahálózat 3 gimnázi-um típusú tanintézettel bővült. A munkácsi tanítóképzőn kívül több szakiskolában és szakközépiskolában indítottak magyar csoportot.

Az Ungvári Állami Egyetem Magyar Filológiai Tanszéke és Hungarológiai Központja mellett 1996 szeptemberétől kétévi elő-készítő munka után akkreditált, felsőoktatási intézményként nyi-totta meg kapuit Beregszászon a Magyar Pedagógiai Főiskola.

Az anyanyelv, a nemzetiség védelmét Ukrajnában törvények garantálják, melyek életre keltése tőlünk függ.